

nijvertijd

Vijfde nummer

Het is 22 april. De lucht is grijs bewolkt en er staat een kil windje. Ik loop langs de ook al grijs gekleurde IJssel richting het oude Ankersmit complex, althans wat er nog van staat.

De oudere Deventenaren weten zich de Ankersmit-periode vast nog wel te herinneren. De grote textiel fabrieken aan de Lange Zandstraat en de Zandweerdsweg. Het betekende voor

heel wat Deventenaren werk, zwaar werk in ploegendiensten. Voor de directe omgeving leverde het soms ook overlast door stank, lawaai en zelfs van tijd tot tijd vervuiling van de IJssel: de IJssel toonde benedenstrooms wel eens een blauwtint door het geloosde spoelwater. In die tijd was men echter niet zo bewust van de gevolgen van al die lozingen.

Alle copie in de bus
„Ankerpost”
loket afd. Pers.zaken

Zo al mijmerend ben ik inmiddels via de Kersenstraat in de Lange Zandstraat beland en sta ik voor de laatste restanten van het complex. Grote delen zijn al gesloopt en op de laatste gevel prijkt de naam 'Machinefabriek M.G. Scheuter'. Een bedrijf dat nog jaren van de oude fabriekshallen heeft kunnen profiteren. In mei gaan deze gebouwen onder de slopershamer. Dan is ook dat deel van het kleine beetje Deventer industrieel erfgoed voorgoed van de aardbodem verdwenen en herinnert ons niets tastbaars meer aan de Ankersmit-periode.

Of is er toch nog iets mogelijk? Door de SIED wordt in samenwerking met gemeente en ontwikkelaars onderzocht of enkele typerende bouwelementen kunnen worden bewaard. Daarnaast zijn er vele foto's gemaakt en is er een historisch onderzoek in volle gang. In deze Nijvertijd kunt u daar alvast een voorproefje van krijgen. Gé Kelderman, onze nieuw tekstschrijver maakt hiermee zijn 'debuut' in Nijvertijd.

Dank aan Bob Birza die uitstekende publicaties voor ons heeft verzorgd.
Veel leesgenot.

Rob Viveen, voorzitter

De stichting Industrieel Erfgoed Deventer, kortweg SIED genoemd, is opgericht in juli 1995.

Doel is het behoud van industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Ons werkgebied omvat de gemeenten Bathmen, Deventer, Diepenveen, Gorsse, Holten, Lochem, Olst, Raalte en Voorst.

Gegevens vastleggen, historisch onderzoek doen en daarover publiceren zijn belangrijke onderdelen van ons werk.

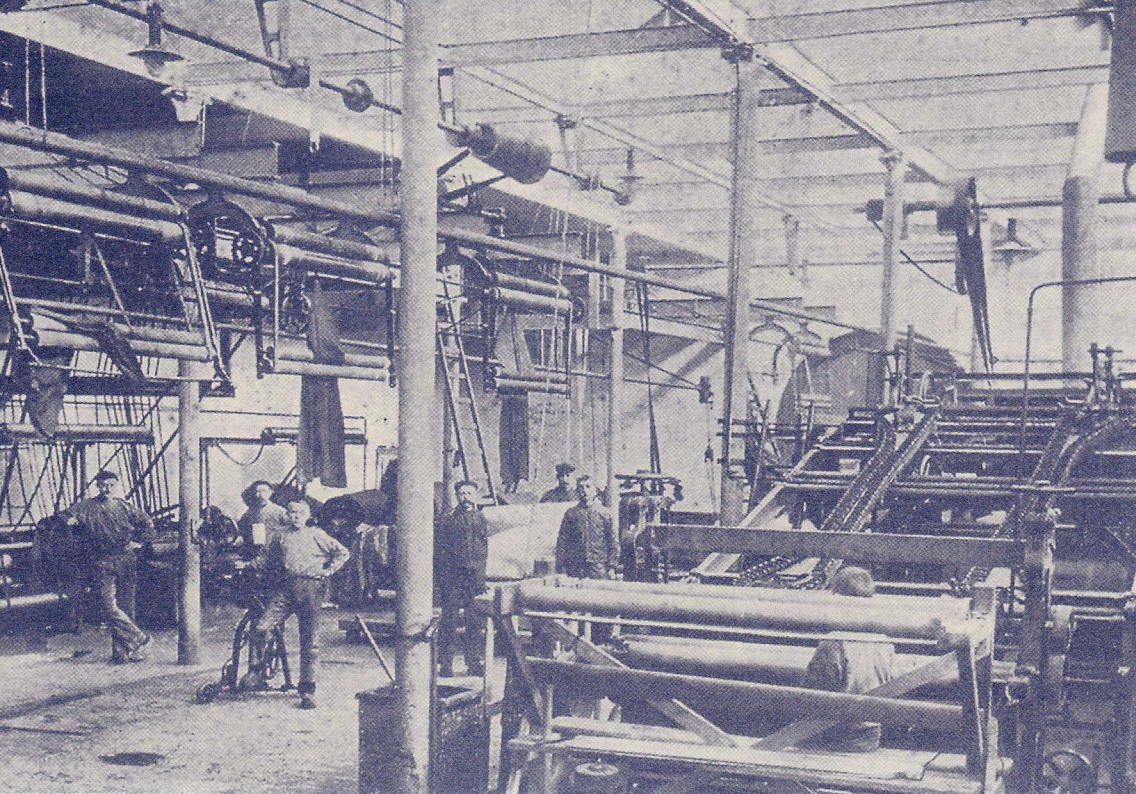
We organiseren excursies, bijeenkomsten en lezingen en geven advies op het gebied van hergebruik van industrieel erfgoed.

Natuurlijk zetten we ons in voor hergebruik van monumenten van bedrijf en techniek.

Voor het uitvoeren van deze activiteiten hebben we een projectgroep Behoud en twee werkgroepen gevormd: de werkgroep Onderzoek en de werkgroep Publiciteit.

Kortom: een actieve club met enthousiaste vrijwilligers die zich inzetten voor het industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Voor meer informatie kunt u onze brochure aanvragen, telefoon (0570) 627358.

Ca. 1907. De vensterij

Zandweerdsweg en de Lange Zandstraat. Onder verschillende namen, maar steeds onder leiding van één familie.

Locatie voor altijd

In 1799 vestigde Hendrik Jan Ankersmit (de eerste uit een reeks met dezelfde voornamen) uit Wilp zich als manufacturer in de Polstraat in Deventer omdat er op de boerderij geen plaats meer voor hem was. Hij bleek een goed organisator: stichtte een netwerk van

Ankersmit Deventer: ein

Het verhaal gaat, dat maanden na de sluiting in 1966, werknemers van Ankersmit 's morgens nog op de zelfde tijd met hun broodtrommeltjes naar de gebouwen in de Lange Zandstraat en Zandweerdsweg gingen om niet te laten weten dat ze ontslagen

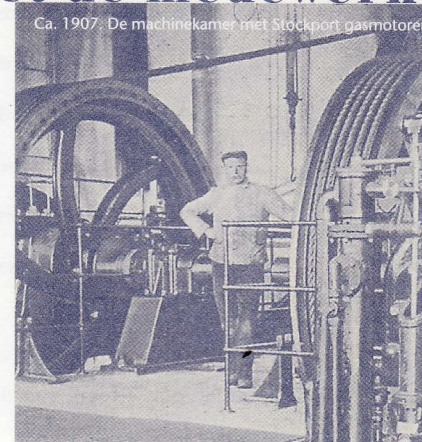
waren. Dat kon immers niet. Ankersmit was een begrip in Deventer, was er voor de eeuwigheid én voor je pensioen. Ontslagen worden was een schande. Het was immers één van de allereerste massale bedrijfssluitingen in Nederland, duizend werklozen in één klap en in één stad. "Een ramp" noemde de toenmalig burgemeester Bolkestein dit einde van het honderdzesenzestig jaar oude bedrijf. Ankersmit, zoals het bedrijf in Deventer algemeen genoemd werd, was van een eenvoudige manufacturer in de Polstraat uitgegroeid tot een wereldwijd bekende textielgigant op het nu al weer bijna verdwenen complex aan de

thuiswerkers met handbediende getouwen, haalde de garens en het geweven doek op met paard en wagen en bewerkte het in zijn ververij Achter de Muren. Eén van zijn zonen, Hendrik Jan (de tweede) zette de zaak voort en had de tijd mee: de opkomst van de stoommachines. Hij wierp zich dus op mechanisering van het bedrijf, tot groot verdriet van de thuiswerkers. Hij kocht een stuk grond, ver buiten het toen nog

Door de eeuwen heen een sterke band met de medewerkers

Ankersmit heeft zich steeds bewezen als een goed werkgever. In overleg met de vakbonden werd een sociaal fonds voor het oudere personeel gesticht en werd een sociaal plan avant-la-lettre opgesteld. Dat leidde door de jaren heen tot een onvoorwaardelijke loyaliteit bij de werknemers. Dat ondervond ook de KRO, die over de bedrijfssluiting een reportage maakte. Gezocht werd een 'mondige' medewerker, die voor de camera de in

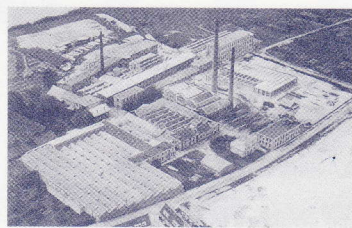
veler ogen onnodige verkoop aan van Vlissingen wilde kritiseren. Na veel moeite werd iemand gevonden, die in het voorgesprek op het terrein bij het bedrijf zijn kritiek goed kon verwoorden. Totdat er een Volkswagen-cabriolet op het terrein stopte en een lid van de familie Ankersmit uitstapte. De 'dissident' klapte dubbel en sprak op een aan verheerlijking grenzende toon; "Dag meneer Jan!". De KRO zat met twijfels...

Ca. 1907. De machinekamer met Stockport gasmotor

ommuurde Deventer, bij de IJssel.

Op de plek dus waar Ankersmit verder gedurende haar hele

bestaan gevestigd en uitgebreid is.

Samen met zijn drie zoons

Hendrik Jan (de derde), Diederik

en Leonard ontwikkelde hij in

1860 een fabrieksplan, dat in 1862

gerealiseerd werd. Weven en ver-

door ook tijd overbleef voor hun interesses buiten

het werk. Hendrik Jan, de wever, stortte zich in de

politiek, werd raadslid en actief in sectoren van het

geestelijk leven, Diederik, de administrateur, toon-

de zich een groot stichter van nieuwe bedrijven en

Leonard, de verver, zocht het vooral in de sociale

sector als oprichter van de werkliedenvereniging

'Help U Zelfen' en de 'Vereniging tot verbetering

van de woningtoestand.' Het is tekenend voor de

sociale betrokkenheid van alle volgende generaties

Ankersmits. Het drietal werkte volgens moderne

ondernemingsbeginsels van product vernieuwing en

vergroting van de afzetmarkt. Bijvoorbeeld: blauw

katoen met witte handbedrukte figuren voor hoofd-

HajéDé stierven jong en meneer Albert vertrok om

gezondheidsredenen. Wat bereikt werd was een

grote veelzijdigheid van producten en activiteiten:

spinnen, weven, garen verven, stuk verven, bleken

en drukken. Twee zonen van doctor Hajé en twee

zonen van HajéDé, respectievelijk Hendrik Jan (de

vijfde) en Rudolph, alsmede Diederik en Anton zet-

ten het bedrijf voort, nu onder de naam 'N.V. tot

Exploitatie van Ankersmit's Katoenfabrieken te

Deventer' (1926). Anton werd de fulltime export-

directeur. De beginselen van de vorige generatie -

product vernieuwing en afzetmarktvergroting- wer-

den onverminderd gehanteerd. Men ging een rela-

de aan de eeuwigheid

ven zouden de kerntaken worden.

Hoofdinstrumenten waren de

indigoput en inmiddels 200 weef-

getouwen. Maar het bedrijf liep

tegen een 'internationaal' pro-

bleem aan. Door de burgeroorlog

in Amerika (1861-1865) bleven de

Ankersmits verstoken van de

broodnodige katoen. Pas in 1865

kon onder de naam 'Ankersmit en

Co.' met de productie begonnen

worden. De broers maakten een

waterdichte taakverdeling, waar-

doeken en bonte zakdoeken. Het afzetgebied, ooit

alleen tot Nederland beperkt breidde zich via

Nederlands Indië naar Afrika uit en vervolgens

wereldwijd.

Grote veelzijdigheid

In 1901 was het weer eens tijd voor een generatie-

wisseling en een naamsverandering. De oudste

zoons van de drie broers kregen de leiding van wat

toen ging heten 'Deventer Katoen Maatschappij/

v/h Ankersmit en Co. Doctor Hajé (de vierde) werd

de verver, meneer HajéDé de wever en de spinner

en meneer Albert de administrateur. Doctor Hajé en

tie aan met Handelsmaatschappij 'Everhard' en in

1926 werd een zusterbedrijf gesticht onder de naam

'Katoenspinnerij de Zandweerd' (later weer gefuseerd

met de moederfirma). In 1938 werd 'N.V. Ankersmit's

Chemische Fabrieken in Borgharen opgericht om de

grote chemische expertise te kunnen exploiteren. In

Didam werd ook een productiebedrijf gevestigd.

Witte raaf en spijkergoedrage

Deze directie trof niet de gemakkelijkste periode in

het bestaan van Ankersmit. Eerst de crisisjaren voor

de Tweede Wereldoorlog, toen de WO II zelf, waarin

het bedrijf zich bezighield met het vervaardigen

van parachutestof. Kort na de oorlog viel een van

de grootste afzetlanden, Indonesië, ook nog weg.

De onderneming kon dit verlies bijna moeiteloos

compenseren met nieuwe handelscontracten met

Afrikaanse en West-Europese landen. Ondanks de

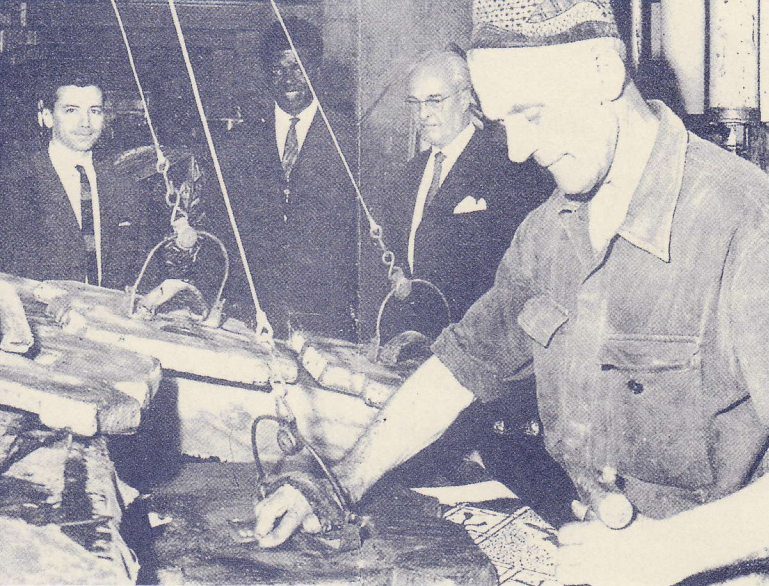
problemen ontwikkelde Ankersmit zich na de oor-

log tot de op één na grootste werkgever in Deventer.

De 5 ha. grond op de Zandweerd werd vol gebouwd

ers

1962. Handdrukker Jansen geeft een demonstratie. Direct naast hem de heer Anton Ankersmit

met grote hallen voor lange rijen weefgetouwen ("Ik moest eerst drie, maar later vier weefgetouwen aan het lopen houden" weet A. Olthof nog). Maar er kwam ook een hal voor de handdrukkers, waar men de batikstoffen met wasdruk voor Afrika maakte. Verder donkere ruimten met indigoputten voor het blauwverven, wasserijen en ruimten voor veredeling.

Ankersmit werd een begrip in Deventer, Nederland, en ook in Afrika. De duizend werknemers, bijna allemaal op stukloon, maakten een kwaliteitsproduct. Het bedrijf beloofde dit als een goede werkgever. Niet alleen in centen, maar af en toe ook in natura. Zo kon er gespaard worden voor goedkope kolen. En direct na de oorlog kregen alle werknemers, ter bestrijding van de toenmalige schaarste, een coupon blauwgoed, wat in Deventer een soort pré-spijkergoedrage veroorzaakte.

Ca. 1964. Hoog bezoek bij de Ankersmit stand op de Fair in Nigeria

Het gevolg van dit beleid: de werknemers, veel specialistische vakmensen, bleven lang bij deze werkgever: het personeelsbestand vergrijsde.

Ankersmit was een witte raaf in de textielwereld, het ging er goed. Wie niet van vergrijzen tijdens het werk hielden waren de directieleden. Hendrik Jan vertrok als eerste in 1957, de heren Ru en Di in december 1962. Zij werden opgevolgd door hun zonen Mr. Jan, ir. Hajé (de zesde) en Hajédé. Samen met oom Anton stonden ze voor de laatste jaren van het bedrijf.

Sluiting en ontmanteling

Eind jaren vijftig, begin jaren zestig stortte de Afrikaanse markt in. Belangrijke afnemers als de nieuwe vrije staten Ghana, Nigeria, Ivoorkust en Kongo kregen deviezenproblemen en remden de handel door hoge invoerrechten en andere invoerbepalingen. Ook een bezoek van een groep ambassadeurs uit deze landen kon in 1964 de directie niet meer inspireren: "Ze betalen toch niet!"

Ankersmit zocht steun bij gelijkgerichte bedrijven als Van Vlissingen in Helmond en de Nijverheid in Twente. Maar onder verschillende combinaties en namen - VAEM, Texoprint en Gamma Holding - werd het echte Ankersmit uit beeld gedrukt ten gunste van partner van Vlissingen, tot woede van werknemers, gemeentebestuur en vakbeweging. De sluiting werd

op 10 december 1965 groot aangekondigd in het Deventer Dagblad. De ontmanteling begon al in januari 1966 met de spinnerij en moest op 1 juli van dat jaar voltooid zijn. De verwachting van de toenmalige directeur van het Arbeidsbureau, de heer Leenhouts, dat voor een groot deel van de werknemers spoedig een baan gevonden zou kunnen worden werd gelukkig bewaarheid. De sluiting van Ankersmit was nog dagelijks nieuws voor de media. Tot op 20 december 1965 het eerste bericht over de sluiting van de meelfabriek van Noury en van der Lande in de krant verscheen. Het rampgebied had zich verplaatst.

Van het Ankersmitfront

Bronnenonderzoek

De tekst in dit nummer is van Gé Kelderman. Hij heeft daarbij o.m. de volgende bronnen geraadpleegd:

- Ankerpost van 1953
- Kroniek der stad Deventer.
- Mr B. van 't Hoff. Reclame oplage Ankersmit
- Deventer Dagblad december 1965
- Een gesprek met de heer A. Olthof, oud-medewerker
- Een beschrijving van de geschiedenis van Ankersmit door de heer T. Kloosterboer, oud-medewerker

Colofon

Nijvertijd is een halfjaarlijks verschijnend bulletin van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED), bestemd voor donateurs en andere betrokkenen en geïnteresseerden. Donateur kan men worden door overmaking van: f. 25,- (of meer) voor particulieren, f. 50,- (of meer) voor organisaties, f. 100,- (of meer) voor bedrijven op rekening 65.56.06.459 van de ING Bank Deventer of Postbankrekening 415141 t.n.v. de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer. Adres: B. Lunickstraat 23, 7415 CB Deventer. Vormgeving: reclameadviesbureau Allison Deventer.